

Посилання на статтю

Данченко О. Б. Підходи до управління ризиками банку / О.Б. Данченко, В.О. Занора, А.І. Боркун, А.М. Шевченко / / Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. - Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2010. - № 1 (33). - С. 24-29.

УДК 336.71(477)

О.Б. Данченко, В.О. Занора, А.І. Боркун, А.М. Шевченко

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКУ

Досліджено основні види ризиків, які мають місце у банківській сфері, наведені їхні визначення та підходи до управління ними. Дж. 7.

Ключові слова: банк, ризики, управління ризиками.

О.Б. Данченко, В.О. Занора, А.И. Боркун, А.Н. Шевченко

ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ РИСКАМИ БАНКА

Проведен анализ основных видов рисков, которые имеют место в банковской сфере, приведены их определения и подходы к управлению ими.

O.B. Danchenko, V.O. Zanora, A.I. Borkun, A.N. Shevchenko

APPROACHES TO THE BANKING RISKS MANAGEMENT

Major risk types in banking as well as their definitions and management approaches are searched.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах фінансової кризи, погіршення макроекономічної ситуації в державі, негативних тенденцій в економіці загалом та банківському секторі зокрема та, відповідно, посилення конкуренції між банківськими установами виникає особливо гостра потреба для розвитку банку врахування чинників, які мають суттєвий вплив на ліквідність банку.

Чим складнішим і невизначенішим є навколишнє середовище, тим складнішими є і методи управління, тим актуальнішим є питання управління ризиками [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для фінансових установ, таких як банки, врахування ризиків є необхідністю для того, щоб мати можливість попереджувати настання ризикованих подій з негативними наслідками, які можуть призвести до виникнення непередбачених фінансових витрат, недоотримання доходів, прибутку у порівнянні із запланованим.

Проблемі управління ризиками присвячені наукові праці багатьох вчених. Серед іноземних авторів можна виділити Г. Олександра, Т. Бачкай, Р. Брейлі, Дж. Бейлі, Д. Месена, С. Хьюса, К. Редхеда, У. Шарпа та інших.

Питаннями вивчення ризиків займалися А.П. Альгін, П.Г. Грабовий, С.М. Петрова, М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова, В.Г. Медінський, Н.Я. Петраков, В.І. Ротарь, Г.Б. Клейнер, Р.М. Качалов та інші.

Дана робота орієнтована на виділення та на розгляд основних ризиків, які мають місце в банківській сфері.

Метою даної **статті** є виявлення основних ризиків, які мають місце в банківській сфері та підходи щодо управління ними.

Викладення основного матеріалу. Стратегічною метою банку є збільшення його вартості як фінансової установи шляхом нарощування власного капіталу, підвищення рівня доходів і зниження ризикованості операцій.

Внаслідок того, що ризики впливають на дохідність, банк мусить активно управляти ними.

Управління ризиками (Risk Management) останніми роками стає все більш необхідним в будь-якому бізнес-середовищі унаслідок зростаючої конкуренції, посилення чинників невизначеності і прискорення всіх бізнес-процесів, що вимагають швидкої реакції [2].

Ризиками необхідно управляти, тобто проводити певні заходи щодо зниження імовірності їхнього наступу, а також зменшення втрат від їхнього наступу [3].

Управляти ризиком означає мати можливість знизити його до визначеного, допустимого для даного суб'єкта рівня. Вивчення питання допустимого рівня ризику призвело до розробки концепції прийнятного ризику [4].

Концепція прийнятного ризику зводиться до такого. По-перше, ризик – це не фатальне явище, а в значній мірі керований процес. На його параметри, на його рівень можна і потрібно впливати. По-друге, оскільки таку дію можна застосувати тільки до ризику, рівень якого можна визначити, то до нього потрібно ставитися раціонально і вивчати. Аналізувати прояви ризику, виявляти та ідентифікувати його характеристики: склад і значущість чинників ризику, масштаби наслідків їхнього прояву і т.ін. По-третє, для коректної оцінки ризику корисно розрізняти початковий *рівень ризику* або ризик первинного рішення чи варіанту стратегії і кінцевий *рівень ризику* або ризик варіанту рішення, яке було прийняте, доповнене аналізом ризику і розробленим комплексом нейтралізуючих заходів.

Визначення прийнятного значення рівня ризику – пріоритет керівництва організації. Межа між прийнятним і неприйнятним для суб'єкта рівнем ризику в різні періоди діяльності і в різних галузях ризна.

Недостатня увага до аналізу ризику призводить до плутанини між свідомо ризикованими і авантюристськими рішеннями. Слід мати на увазі, що важливі не просто рішучість як така і готовність йти на ризик, а уміння з достатньою точністю розпізнати, коли можна йти на ризиковані дії, а коли цього робити не слід. Роль концепції прийнятного ризику для компанії полягає у формуванні свідомого ставлення до ризику і в такій організації процесу управління, щоб виявлений чинник ризику не став несподіванкою для керівника і щоб не довелося на швидкуруч ухвалювати непродумані і необґрунтовані рішення.

Під ризиком слід розуміти подію, в результаті настання якої існує реальна можливість отримання результатів різного характеру, таких, що можуть позитивно і негативно впливати на діяльність організації.

Для будь-якого підприємства оцінка і вивчення ризиків необхідні, щоб визначити настання подій з негативними наслідками, а також небезпеку виникнення непередбачених втрат, збитків, недоотримання доходів, прибутку в порівнянні із запланованим варіантом [5].

У класичній теорії, сформульованій Дж. Міллем, Н.І. Сеніором, ризик визначається як збиток, завданий здійсненням обраного рішення [6].

Ризики виникають як у результаті внутрішньої діяльності банку, так і зовнішньої.

Основними в банківській сфері є такі ризики:

- стратегічний;
- операційний;
- кредитний;
- відсотковий;
- ринковий;
- валютний;
- ризик ліквідності;
- ризик репутації;
- юридичний ризик;
- ризик інформаційних технологій;
- інформаційний ризик.

Стратегічний ризик – ризик виникнення фінансових збитків внаслідок помилок (недоліків), які були допущені під час прийняття рішень, що визначають стратегію діяльності і розвитку банку.

Одним з найпоширеніших видів банківських ризиків є операційний ризик. Операційні ризики пов'язані з найбільш уразливою й чутливою сферою діяльності банку. Втрати від операційної діяльності пов'язані з недосконалістю організації внутрішньої діяльності, насамперед системи внутрішнього контролю, неадекватними процедурами здійснення фінансових операцій і їхнього обліку, помилками комп'ютерних систем.

Багато дослідників, провідних учених-економістів, регуляторні органи й професійні ризик-менеджери намагалися дати визначення поняттю "операційний ризик", але дотепер немає повної згоди щодо єдиного визначення даного поняття з урахуванням усіх варіантів, які охоплюють усі основні компоненти, що мають бути включені у визначення операційного ризику.

Операційний ризик – це ризик, який проявляється у втратах через недоліки в інформаційній системі або внутрішньому контролі. Ризик асоціюється з людськими помилками, недоліками систем і неадекватними процесами й контролем.

Операційний ризик – це ризик прямих і непрямих втрат як результат неадекватності або помилковості процесів, персоналу, систем або зовнішніх подій.

Кредитний ризик – це ризик несплати позичальником основного боргу і/або відсотків за ним відповідно до термінів та умов кредитного договору. Цей ризик може бути визначений як невпевненість кредитора в тому, що боржник буде здатний виконати свої зобов'язання відповідно до умов кредитної угоди. Такі стани можуть бути викликані неспроможністю боржника створити адекватний майбутній грошовий потік у зв'язку з непередбачуваними несприятливими змінами в його житті; невпевненості кредитора в майбутній вартості і якості застави під кредит; падіння репутації позичальника. Ризик у кредитному процесі, незалежно від його конкретних форм, у підсумку є можливим зменшенням реальної віддачі капіталу у порівнянні з його очікуваною величиною [5].

Відсотковий ризик – це можливість зазнати фінансових втрат у результаті непередбачуваних, несприятливих для банку змін відсоткових ставок і значного зменшення маржі, зведення її до нуля чи до негативного показника. Такий ризик виникає, коли не збігаються терміни повернення наданих і залучених коштів або коли ставки за активними і пасивними операціями встановлюються різними способами. Найбільше відсотковий ризик загрожує банкам, які практикують гру на відсоткових ставках з метою одержання прибутку, і тим банкам, які не здійснюють ретельного прогнозування зміни відсоткових ставок.

Ринковий ризик – це ризик щодо операцій з цінними паперами на ринку цінних паперів, зумовлений можливістю коливань як ринкової відсоткової ставки національної грошової одиниці, так і закордонних курсів валют.

Валютний ризик в українській економіці полягає у можливості ревальвації одиниці аналітичного обліку – долара, а значить, у можливості девальвації національної валюти – гривні.

Розширена характеристика ризику ліквідності визначається двома видами ризиків: а) ризиком ліквідності інвестування, б) ризиком ліквідності активів. Ризик ліквідності інвестування (залучення грошових ресурсів) визначається зниженням здатності фінансувати прийняті позиції за угодами, коли настають терміни їхньої ліквідації, покривати грошовими ресурсами грошові вимоги контрагентів, а також вимоги забезпечення. Ризик ліквідності активів (цінних паперів як активів) визначається здатністю ліквідувати активи на різних сегментах фінансового ринку. Цей ризик може мати різні форми.

Ризик репутації – це ризик виникнення істотних негативних змін у публічній думці про банк, що призводить до критичних втрат у залученні грошових ресурсів і клієнтів. Ризик репутації може бути обумовлений діями, які створюють постійний негативний імідж, що стосується усіх операцій банку, і в результаті в істотній мірі підривається здатність банку встановлювати й підтримувати відносини із клієнтами. Ризик репутації може бути також створений, якщо дії банку призводять до серйозного, критичного для продовження діяльності підризу довіри публіки у здатність банку виконувати свої операції. Ризик репутації може бути реалізований як у результаті дій банку, так і в результаті операцій третьої сторони.

Юридичний ризик – виникає з можливості того, що банк не зможе забезпечити примусове виконання контракту іншою стороною. Юридичний ризик містить у собі також ризик втрат від потенційної незаконності або неадекватної документованості контракту, від порушення кодексів правил ведення бізнесу, від можливості того, що протилежна сторона вступила в угоду, не маючи на те достатніх повноважень, від занадто тривалого розгляду справ у судах тощо.

Ризик інформаційних технологій – характерні ризики електронного середовища з обробки даних: ризик конфіденційності інформації, ризик інформаційної інтеграції, ризик безперебійного функціонування базових компонентів, ризик безпеки середовища функціонування.

Інформаційний ризик – передбачувана подія, що веде до втрати захищеності об'єкта. До інформаційних ризиків можна віднести ті події, які ведуть до викривлення, підробки, витоку, розкрадання, втрати інформації.

Мінімізація *стратегічного ризику* повинна досягатись виваженою тактикою банку щодо виконання стратегічних планів, яка повністю відповідає прийнятій стратегії, забезпечується рівнем капіталу і має лише номінальний вплив на прибутковість. Таким чином, банк зможе досягти визначеної мети і виконати стратегічні завдання і плани, які не несуть загрози дестабілізації банку.

У процесі керування стратегічним ризиком банку повинні використовуватись такі інструменти його мінімізації:

- побудова комплексного процесу стратегічного планування;
- доведення належним чином стратегічної мети та завдань до виконання;
- адекватний облік фінансових показників банку під час складання стратегічних планів;
- наявність достатнього рівня капіталу для виконання стратегічних планів.

Розробка і впровадження стандартизованих процедур проведення банківських операцій дозволить забезпечити суттєве зниження *операційних ризиків* і надасть можливість здійснювати поточний контроль за їхнім виконанням. Враховуючи великі обсяги операцій банку на міжбанківському ринку, особлива увага має приділятися мінімізації відповідних ризиків. Для цього необхідно здійснювати постійний моніторинг фінансового стану банків-

контрагентів, встановлювати ліміти на проведення міжбанківських операцій для вітчизняних та іноземних банків.

З метою підвищення іміджу та прозорості кредитної політики банки підписують Договір про підключення і роботу в єдиній інформаційній системі "Реєстр позичальників", яка дозволяє отримувати інформацію про клієнтів, які мають прострочену заборгованість за кредитами по всій банківській системі України. Моніторинг *кредитних ризиків* має включати в себе безперервний контроль як за станом кредитного портфеля в цілому, так і за виконанням кожним позичальником умов конкретної кредитної угоди з аналізом впливу зовнішніх факторів на можливість своєчасності виконання зобов'язань за цією угодою.

Управління *відсотковими ризиками* має здійснюватись шляхом проведення аналізу вартості активів і пасивів банку як у розрізі загального обсягу, так і за окремими групами. Для цього за допомогою спеціально розробленого програмного забезпечення мають регулярно проводитись розрахунки спреду і відсоткової маржі банківських операцій, забезпечуватись оперативне прийняття управлінських рішень стосовно зміни відсоткової політики банку з урахуванням поточної ситуації на грошово-фінансових ринках.

Контроль за *ринковими ризиками* має включати регулярне вивчення впливу коливань ринкових відсоткових ставок на фінансовий результат банку. Також необхідно проводити аналіз прибутковості за різними видами цінних паперів; вчасно перевіряти структури портфеля цінних паперів.

Мінімізація *валютних ризиків* має забезпечуватись за допомогою моніторингу валютних ринків і контролю за виконанням відповідних нормативів валютної позиції банку.

Управління *ризиком втрати ліквідності* має гарантуватись регулярним аналізом фактичного стану виконання банком своїх зобов'язань і повернення активів за обсягами та строками. З цією метою відповідно до існуючої методики повинен здійснюватись поточний моніторинг якості активів банку за ступенем ліквідності та рівнем ризику.

Управління *ризиком репутації* має здійснюватись шляхом прогнозування і реагування на зміни ринкового та іншого характеру, які впливають або можуть вплинути на репутацію банку. Необхідно розробити внутрішню політику банку нормативно-правового характеру, яка має протидіяти відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, виходячи з вимог Закону України "Про банки і банківську діяльність" та Закону України "Про запобігання та протидію легалізації ("відмиванню") доходів, отриманих злочинним шляхом", затвердити Порядок обліку значних та/або сумнівних операцій. Системи внутрішнього аудиту і контролю в цілому адекватні.

Управління *юридичним ризиком* має здійснюватись шляхом запровадження на всіх організаційних рівнях чітко визначених повноважень, підзвітності і відповідальності за додержання необхідних вимог і норм. Це також враховується у процесі розробки продуктів і систем. У банку мають бути запроваджені відповідні системи контролю для виявлення потенційних юридичних проблем, вузьких місць відповідності встановленим вимогам і нормам та оцінки результатів діяльності тих чи інших структур і працівників, що зводить до мінімуму ймовірність виникнення численних або серйозних порушень, але й у разі їхнього виявлення керівництво банку має вживати негайних виправних заходів.

Управління *ризиком інформаційних технологій* визначається стратегією щодо інформаційних технологій, яка охоплює структуру технічних і телекомунікаційних засобів, програмного забезпечення, баз даних і мереж, їхньої цілісності. Положення щодо інформаційних технологій мають бути забезпечені в цілому адекватною ресурсною базою: має здійснюватись чітка відновлюваність

інформації та її обробка після операційного збою; інформаційні системи, аудит і плани на випадок кризових обставин адекватні.

З метою підвищення ефективності функціонування системи управління ризиками, що є важливою складовою стабільної і прибуткової діяльності будь-якого банку, необхідно вживати заходи щодо її вдосконалення:

- форм і методів управління активами та пасивами банку;
- планування та контролю за грошовими потоками;
- поточного моніторингу фінансових і кредитних ринків.

З метою ефективного управління ризиками в проєкті на етапі їх попереднього аналізу доцільно класифікувати ризики за різними ознаками. Класифікація ризиків дозволяє чітко структурувати майбутні проблеми у проєкті і впливає на аналіз ризикованих ситуацій та вибір методів боротьби з ризиками [7].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Мета управління ризиками – максимізувати позитивний їхній вплив (можливості, які відкриваються) та при цьому мінімізувати пов'язані з ними негативні фактори (збитки, втрати). Ефективний процес виявлення і керування ризиками допомагає досягнути розумних компромісів між згаданими небезпеками та новими можливостями.

Чим швидше і більш несподівано змінюється внутрішнє або зовнішнє середовище, тим вище відповідальність керівників за ухвалення рішень. У такій ситуації будь-якому керівнику потрібно бути готовим до можливих несподіванок. Ризик-менеджмент не пропонує готових рішень, але дає системний підхід до оцінки ризиків конкретних проєктів та процесів підприємств і дозволяє завдяки здійсненню превентивних заходів понизити вірогідність як настання ризикованих подій, так і зменшити розмір можливого збитку.

В даній роботі досліджено основні види ризиків, які мають місце в банківській сфері, та запропоновано підходи щодо керування ними.

Подальша робота в даному напрямку вбачається в більш детальному описі ризиків, розгляді виникаючих нових основних ризиків та конкретних рішень, які приймаються щодо управління ними, з деталізованим розглядом окремих кроків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
2. Занора В.О. Аналіз ризиків проєктів виготовлення деталей на машинобудівних підприємствах / В.О. Занора, А.І. Боркун // III Міжнародна науково-практична конференція «Наука и образование без границ – 2007», 16–27 декабря 2007 р. – Софія: «Белград», 2007, т. 17. – С. 3-5.
3. Ермасова Н. Б. Риск-менеджмент организации / Н.Б. Ермасова– М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2005. – 240 с.
4. Порфирьев Б.Н. Концепция риска, который никогда не равен нулю / Б.Н. Порфирьев // Энергия. – 1989. – № 8. – С. 31-33.
5. Данченко О.Б. Обзор методів аналізу ризиків в проєктах / О.Б. Данченко, В.О. Занора // Управління проєктами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – №1 (21). – С. 57-64.
6. Машина Н.І. Економічний ризик та методи його вимірювання: навчальний посібник / Н.І. Машина– Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
7. Данченко О.Б. Підходи до класифікації ризиків в проєкті/ О.Б. Данченко, В.О. Занора // III Міжнародна науково-практична конференція «Управління проєктами: стан та перспективи». – Миколаїв, 2007. – С. 91-93.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2010 р.